

**ДАТА І НОМЕР ЕЛЕМЕНТА
НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ
СПАДЩИНИ ДО НАЦІОНАЛЬНОГО
ПЕРЕЛІКУ -**

Наказ від 06.07.2022 № 228

**ВИТЯГ
З ОБЛІКОВОЇ КАРТКИ
елемента нематеріальної культурної спадщини України**

«ТРАДИЦІЙНЕ ХАРКІВСЬКЕ КОЦАРСТВО»

(офіційна назва елемента нематеріальної культурної спадщини)

інша назва елемента нематеріальної культурної спадщини

**«ТКАННЯ КОЦА НА РАЗБСЯХ»
«ТКАННЯ МОХНАТИХ КИЛИМІВ НА ПРИСТАВНІЙ ДО СТІНИ РАМІ»**

(назва, яку використовують громада(и), група(и), окрема(і) особа(и), пов'язана з побутуванням елемента нематеріальної культурної спадщини, або назва, під якою елемент нематеріальної культурної спадщини вже відомий)

1. Загальна характеристика елемента нематеріальної культурної спадщини

Ареал сучасного побутування елемента нематеріальної культурної спадщини	Місто Харків. Місто Валки та смт Ков'яги Харківської області, де розташовано навчальні класи Комунального закладу спеціалізованої мистецької освіти «Валківська школа мистецтв» Валківської міської ради, що
---	---

	беруть участь у пілотному проєкті з тестування навчальної програми «Коцарство. Предмет за вибором».
Ареал історичного побутування елемента нематеріальної культурної спадщини	<p>З кінця 17 сторіччя - Залопанська Слобода (вул. Коцарська) м. Харкова, з початку 19 сторіччя - окраїни міста, а саме: Новоселівка, Рубанівка, Москальовка, Заїковка, Панасівка, Холодна Гора (Бабенко В. А. Коцарство в Харьковской губернии / В. А. Бабенко // Вестн. Харьк. ист.-филол. о-ва. 1913. Вып. 4. С. 61–66).</p> <p>Місто Чугуїв, де народилась та жила до заміжжя у 1911 році прабабуся Ірини Шегда, що ткала коци, – Смирнова Ганна Агафонівна (у дівочтві Лукашова).</p> <p>Село Кадниця Харківської області (40 км від Харкова), де за словами Гриня Євгена Миколайовича (харків`янина, чоловіка подруги І.Шегда), у першій половині 20 сторіччя жила його бабуся Целюба Ганна Степанівна, що ткала «мохнаті килими на приставній до стіни рамі».</p>
Носій(і) елемента нематеріальної культурної спадщини, що має(ють) безпосередній зв'язок з елементом НКС та вважає(ють) його частиною своєї спадщини	Спадковим носієм елементу «Традиційне харківське коцарство», що нині практикує ремесло, є Шегда Ірина Зенон-Михайлівна (1969 р.н., мешкає у м. Харкові, праонука коцарки

	Смирнової Ганни Агафонівни) –, майстер народного мистецтва, член Національної Спілки майстрів народного мистецтва України.
Галузь спадщини, яку представляє елемент нематеріальної культурної спадщини	☒ традиційні ремесла ☐
Стислий опис елемента	<p>КОЦАРСТВО — це виготовлення на вертикальному верстаті довговорсового вовняного килима-коца, у якому один ряд ворсових вузлів перемежається з декількома рядами «п'іткання» (поперечні рядки, що разом з основою створюють полотняний перетин та гладке ткання). Саме наявність смуги гладкого ткання (а не одного-двох рядків) між ворсовими рядами та довгий ворс виділяють коци в окремий вид махрових килимів. Майстерність же коцарів полягає в правильному розрахунку довжини та товщини ворсової нитки, щоб гладко виткані місця не дали «залисин» у готовому виробі. Ворс повинен виглядати однорідною щільною масою та відтворювати задуманий малюнок. Для харківських коців характерні: довжина ворсу 4-15 см та прості геометричні малюнки. Композиція їх складається з</p>

основної центральної частини та одного-трьох рядів кайми навколо.

Особлива й сама технологія гладкого ткання на вертикальному верстаті, що зветься «разбеї» («разбої»). Окрім рами, що складається з двох вертикальних стовпів з отворами на кінцях та двох поперечних брусків, що в них встромлені (так звані верхній та нижній «сволочки»), він має додатково декілька поперечних шестів. Два з них зветься «накидальні дрючки». Нижній розташований біля «нижнього сволочка» й потрібен для намотування основи. До верхнього прив'язують парні нитки основи. Верхній «накидальний дрючек» утримується на особливих виделках, що воткнуті в невеликі отвори на лицьовому боці стовпів «разбеїв» і по мірі ткання пересувається на них вгору. Третій шест зветься «присувальня» і розподіляє нитки основи на парні нижні та непарні верхні. «Присувальню» та верхній «накидальний дрючек» використовують для утворення зіву під «підткання». Спочатку «присувальню» зсовують до верхнього «накидального дрючека». Це підіймає непарні нитки й утворює з парними прохід, у який прокидають

нитку «піткання». Далі «присувальню» повертають на попереднє місце до «верхнього сволочка», а верхній «накидальний дрючек» накидають на зубці віделок, що навпаки тягне догори всі парні нитки основи й утворює інший прохід для «піткання». Після прокладання у нього нитки верхній «накидальний дрючек» скидають з віделок. Так по черзі повторюють потрібну кількість разів, створюючи полотняний перетин та смугу гладкого ткання задуманої ширини. Потім всі нитки основи виводять в одну площину (скинувши «верхній дрючек» та пересунувши догори «присувальню») і вив'язують один рядок довговорсових вузлів із заздалегідь нарізаної на однакові шматки кольорової вовни.

Коцарство як ремесло прийшло до нас разом з майстрами, що оселилися за валом Харківського городища на території приміської Залопанської слободи ще у XVII ст. Та вже на початку XVIII воно набуває ознак промислу. Про майстерність харківських коцарів стає відомо у Петербурзі, звідки у 1742 році надходить замовлення на 500 одиниць, на що відгукнулося 16 коцарів. Свого ж апогею коцарство досягає у XIX ст.: у

	<p>1814 виготовляється 26000 коців, а у 50-ті роки - 25000. Тоді коцарський промисел становить 3% від загальної суми всіх кустарних, ремісних та фабричних виробництв Харкова. У такому вигляді він існує до 70-х років та знезацька занепадає й дорівнює у 1879 р. лише 4000 виробів. Коцарством займаються лише 75 містян й тільки 25 з них постійно. На початку 1900-х етнограф В.О.Бабенко знайшов на Холодній Горі лише одну професійну коцарку. До наших часів коцарство дійшло лише в уміннях поодиноких майстринь, які вже не заробляли їм на життя, а ткали лише за родинних потреб та з нагоди передавали ці знання своїм нащадкам.</p>
<p>Матеріальні предмети, пов'язані з елементом нематеріальної культурної спадщини</p>	<p>МАТЕРІАЛИ:</p> <ul style="list-style-type: none"> - вовняні нитки подвійної скрутки для «п'іткання» та основи; - різнокольорова слабо ссучена вовна для ворсу; - пенькова мотузка для основи. <p>ІНСТРУМЕНТИ:</p> <ul style="list-style-type: none"> - коцарський верстат «разбеї» (разбеї, разбої); <p>Складається з двох стовпів з отворами на кінцях, куди встромлені поперечні бруски — так звані верхній та нижній</p>

«сволочки». Все це створює вертикальну раму.

Додатково мається декілька поперечних шестів. Два з них зветься «накидальні дрючки»: нижній розташовано біля «нижнього сволочка» й потрібен для намотування основи, до верхнього ж прив'язують парні нитки основи.

Третій шест зветься «присувальня» і розподіляє нитки основи на парні нижні та непарні верхні.

«Присувальню» та верхній «накидальний дрючек» використовують для утворення проходу під «піткання».

Верхній «накидальний дрючек» утримується на особливих виделках, що воткнуті в отвори на лицьовому боці стовпів «разбеїв».

- металева гребінка «ключка»;

Виглядає як кирка із зубцями та держакон, використовується для прибивання рядків «піткання» та ворсу.

- «цинки»;

Скруглені дерев'яні палки з повздожнім жолобом для нарізування кольорової вовни на дрібні шматки однакової довжини – «стручки», що складають «цвіт» коцу.

- ящик для «цвіту»;

З відділеннями для «стручків» різного

	кольору. - ножиці або ніж.
Подібні елементи нематеріальної культурної спадщини, які існують у сусідніх адміністративно-територіальних одиницях чи їх частинах (за наявності інформації)	У Полтавській області у 19 ст. теж ткали коци, але їх виробництво ніколи не набувало промислових масштабів. У Полтавському краєзнавчому музеї зберігаються три коци. Висота їх ворсу сягає 4 см, їх тло темне, а малюнки квітчасті та рослинні. За словами співробітників музею, такий спосіб виготовлення килимів не був притаманний їх регіону, тому колекція коців така незначна. У пресі 20 ст. є згадки про залишки полтавського коцарства у селищі Санжари.

Джерела та посилання в мережі Інтернет:

1. Віртуальний музей елементів нематеріальної культурної спадщини України URL: <http://virtmuseum.uccs.org.ua/ua/site/history?category=2>
2. Визначені переможці обласного конкурсу «Слобожанський сувенір», oblrada.kharkov.ua, 21.09.2018 16:43. URL: <http://oblrada.kharkov.ua/ua/press-center/news/20172-viznachen-i-peremozhtsi-oblasnogo-konkursu-slobozhanskij-suvenir?fbclid=IwAR0hJ44bWvUOC AjsbGyruLHMdQ1eYN-WUw5BuyRoZg3QSw9K5GFodmnoaAU>
3. Жива спадщина та пандемія COVID-19 URL: <https://ich.unesco.org/en/living-heritage-experience-and-covid-19-pandemic-01124?id=00196>
4. Традиційне харківське коцарство // Перелік елементів нематеріальної культурної спадщини Харківської області URL: <https://www.cultura.kh.ua/uk/intangible-cultural-heritage/elements/6271-koc>

[arstvo?fbclid=IwAR05GdocmLbBAMrsro6SSwJJ7McBpwDXhf5EqK1RQ
w-dUgAYgzjlsd3ITPY](https://www.facebook.com/kotz.tradition.shegda)

5. Традиційне харківське коцарство

URL: <https://www.facebook.com/kotz.tradition.shegda>